

پابه‌ندییه داراییه‌کان و ریڭکه‌وتنی هه‌ولێر و به‌غدا بو هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت

02-04-2023

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتیه: گفتوگۆکانی نیوان هه‌ولێر و به‌غدا جگه له ده‌ستپێکردنه‌وه‌ی هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت له ریڭکه‌ی به‌نده‌ری جه‌یهانه‌وه‌ پرسی دیکه‌ی وه‌کو قه‌رز و پابه‌ندی دارایی هه‌ریمی کوردستان به‌رامبه‌ر به‌ کۆمپانیا نه‌وتیه‌کان، پرسی پێشفرۆشی نه‌وت به‌ کپاره‌کان و به‌شداری یاخود هه‌بوونی نوێنه‌ری لایه‌نه‌کان له دامه‌زراوه‌کانی حکومه‌تی عێراق و هه‌ریمی کوردستان په‌یوه‌ست به‌ نه‌وت و سامانه‌ سرووشتییه‌کانی هه‌یناوه‌ته ئاراوه.

گفتوگۆكانى نيوان ههولير و بهغداد جگه له دهستپيكردهوهى ههئاردهكردنهوهى نهوت له ريگهى بهندهرى جههانهوه پرسى ديكهى وهك قهرز و پابهندي دارايى ههريمى كوردستان بهرامبهر به كۆمپانيا نهوتيهكان، پرسى پيشفرۆشى نهوت به كپارهكان و بهشداريى ياخود ههبوونى نوپنهرى لايهنهكان له دامهزراوهكانى حكومهتى عيراق و ههريمى كوردستان پهيوهست به نهوت و سامانه سرووشتيهكانى هيناوهته ئاراه.

ههروهها، پرسى ديكهى گرتنگ پابهنده داراييهكان ياخود شايسته و پشكى ههريمى كوردستانه له بودجهى گشتى عيراقى فيدرال، كه له دواى رووخانى رژيمى پيشوووه به شه بودجهى بۆ دياريكراوه و له سالى 2004وه ته مويلى ههريمى كوردستان كراوه، به لام له سالى 2014وه تاوهكو ئهم ساته براهه ياخود گۆرانكارى گهوره به سهر برى ئه و پارهيه كراوه كه بۆ ههريمى كوردستان هاتوووه، بۆ نموونه سالى 2016 و 2017 ههچ بره پارهيهك ته مويينه كراوه و له سالى دواتريشدا برى ئه و پارهيه ته مويينه كراوه كه له بودجهدا بۆ ههريمى كوردستان دياريكراوه.

ئىستا، كۆبوونهوهكان به ره و چاره سهر كردن ياخود دۆزينه وهى ميكانيزميك بۆ گهيشتنه ريگهوتن له سهر ئهم پرسانه دهكرت، به شيوهيهك به پنى زانياريهكان، بهغداد داواى مامهلكردن له قوناخى دواى بپارهكهى دادگا CCاى دهكات، گوته بيزى نهوتى عيراق ئه وهشى پشتراستكردوووه ته وه كهوا ههولير و ئه نهره بپارهكهى دادگاى CCاىان په سهند كردوووه، كه سۆمۆ ته نيا دامهزراوهى فهرمى بۆ ههئاردهكردن بيت.

ههروهها، ئه وهى جيگهى سهرنج به غدا داوايكردوووه كه پرسى قهرزى كۆمپانياكان و شايسته داراييهكانى ههريمى كوردستان، شيوهى بهريوه بردنى پيشه سازى نهوت و گازى ههريمى كوردستان بگهويته پاش ريگهوتنى دووباره دهستكردنه وه به ههئاردهكردنه وهى نهوت، ههريوهيش چاهه پوانده كرت **شاندىكى عيراق براهه ئه نهره بۆ ريگهوتن** له سهر دهستپيكرده وهى ههئاردهكردنه وهى نهوت.

ليزه ههلهسته له سهر شايسته داراييهكانى ههريمى كوردستان، به پنى بودجهى فيدرالى له 2004وه بۆ 2022، قهرز ياخود پابهنده داراييهكانى حكومهتى كوردستان بهرامبهر به كۆمپانيا نهوتيهكان دهكهين.

شايسته داراييهكانى بهغداد بهرامبهر به ههريمى كوردستان

به پنى داتا فهرميهكان له وهزارهتى دارايى عيراق و پرۆژه ياساى بودجهى سالى 2004وه كۆى گشتى بودجهى ههريمى كوردستان 199 تريلۆن و 818 مليار دينار بووه، كه ئهم پشكهى ههريمى كوردستان تاوهكو سالى 2014 وهكو خۆى هاتوووه [1]، به لام له 2014وه كيشهى بۆ دروست بووه. لهكاتيكدا له ماوهى سالى رابردودا له 2020 و 2022دا حكومهتى عيراق پرۆژه ياساى بودجهى نه بووه و كارى به پرۆژه ياساى بودجهى سالى پيش خۆى كردوووه و يهك له سهر دوانزهى بودجهى خهرجكردوووه.

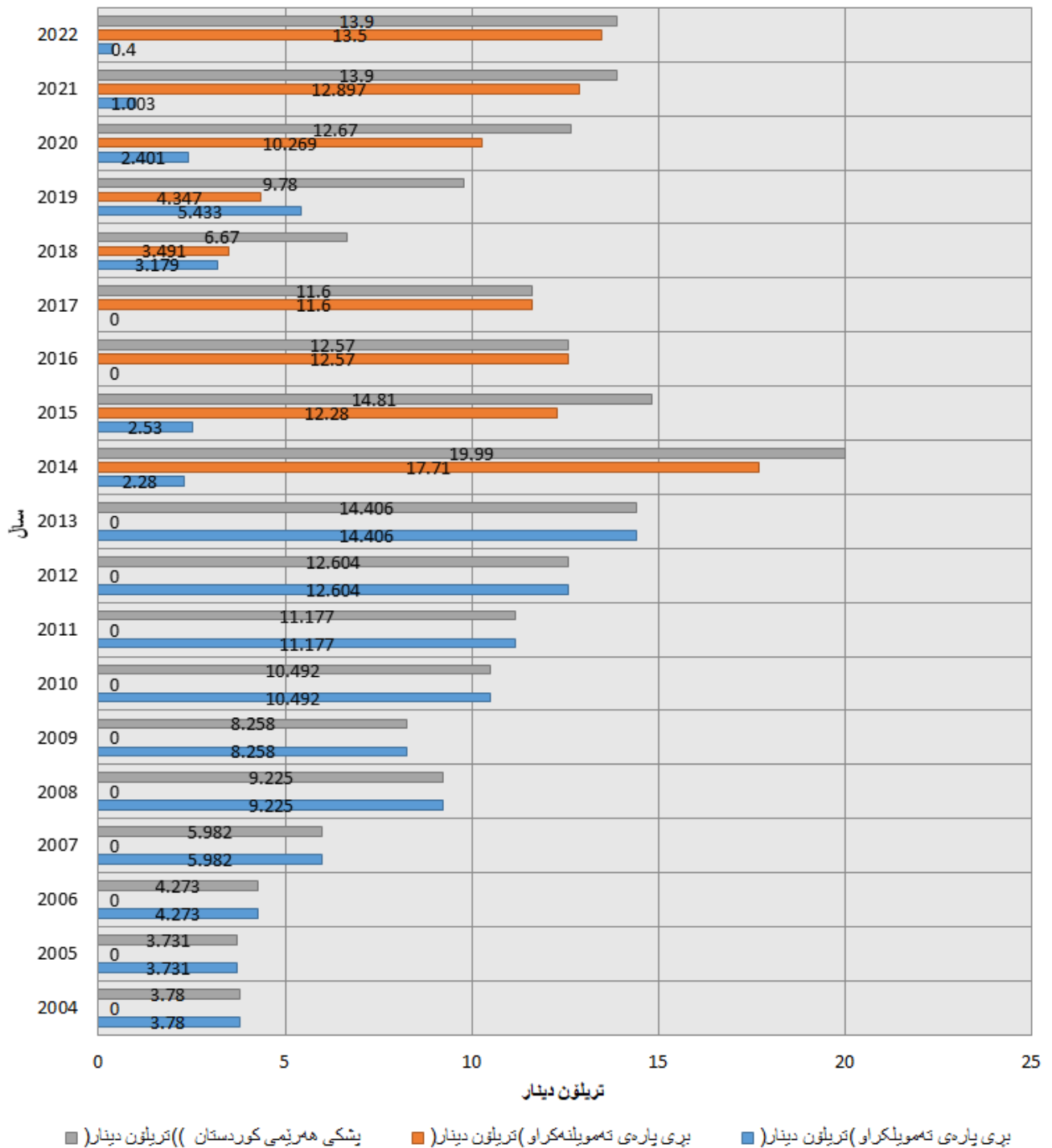
له كۆى ئه و بره پارهيهى وهكو پشكى ههريمى كوردستان له بودجهدا دياريكراوه ته نيا 101 تريلۆن و 154 مليار دينار ته مويلكراوه، واته 98 تريلۆن و 664 مليار دينار ته مويينه كراوه و نهئيردراوه بۆ ههريمى كوردستان، وهكو له گرافيكى بهكه مدا بۆ سالى 2004 بۆ 2022 هاتوووه.

له راستيدا پرسهكانى برينى به شه بودجهى ههريمى كوردستان له سالى 2014 به دواوه ته نيا به هۆى پرۆسهى پيشه سازى نهوت و گازى ههريمى كوردستان نه بووه، چونكه ههريمى كوردستان به پنى ميژوو گريبهسته نهوتيهكان و گازيش له سالى 2002وه كه بهكه م گريبهسته نهوتى كراوه و له سالى 2006وه بۆ 2011 گريبهسته زۆربهى بلۆكه نهوتيهكانى واژوو كردوه و گريبهستى دانه گاز و كرپست پنزۆليۆم له سالى 2007دا واژووكر. ئاليزه وه دهردهكهويت پرسى ناردنى پشكى ههريمى كوردستان له پرۆژه بودجهى عيراق پهيوهست نه كراوه به وه به ره هينان له نهوت و گازدا له ههريمى كوردستان به لكو پهيوهسته به ههبوونى هيز و دهسهلات له بهغدا، چونكه ده بوايه سالى واژووكردى گريبهستهكان و دهستكردن به گهراڻ و به ره مهينانى نهوتيش له ماوهى نيوان 2007 بۆ 2013 كيشهى بۆ پشكى ههريمى كوردستان دروست بكردايه، به لام نه كراوه، ههريه نده كۆى گشتى پشكى ههريمى كوردستان وهك ئه و ريژه بهى له پرۆژه ياساكاندا هاتوووه، نه هاتوووه.

ئىستا، جياوازيهكان قولتر بوونه ته وه و بهغدا به هۆى بپارهكهى دادگاى CCاوه نهوتى ههريمى كوردستانى راگرتوووه، ئهم پرسهى بۆ دواى ريگهوتن له سهر شيوهكانى ئيداره دانى پرۆسهى نهوت و گاز، كاركردى كۆمپانيا نهوتى و گازيهكان له ههريمى كوردستان و

هه‌ناردە‌کردنە‌وه‌ی نه‌وت له به‌نده‌ری جه‌یه‌انه‌وه دواده‌خات، له‌کاتی‌کدا نه‌مه پرسی‌کی سه‌ره‌کیه و گه‌ره‌نتی په‌کلا‌کردنە‌وه‌ی نه‌م پرسی‌انه چی‌یه، نه‌گه‌ر نی‌ستا له گه‌نو‌گۆ‌کان له‌باره‌ی پشکی هه‌ری‌می کوردستانه‌وه نه‌گه‌نه رێ‌ککه‌وتن؟

گرافیک 1: پاره‌ی ته‌مو‌یل‌کراو، پاره‌ی ته‌مو‌یل‌نه‌کراو و پشکی هه‌ری‌می کوردستان له بودجه‌ی عێراق 2004 بۆ 2022

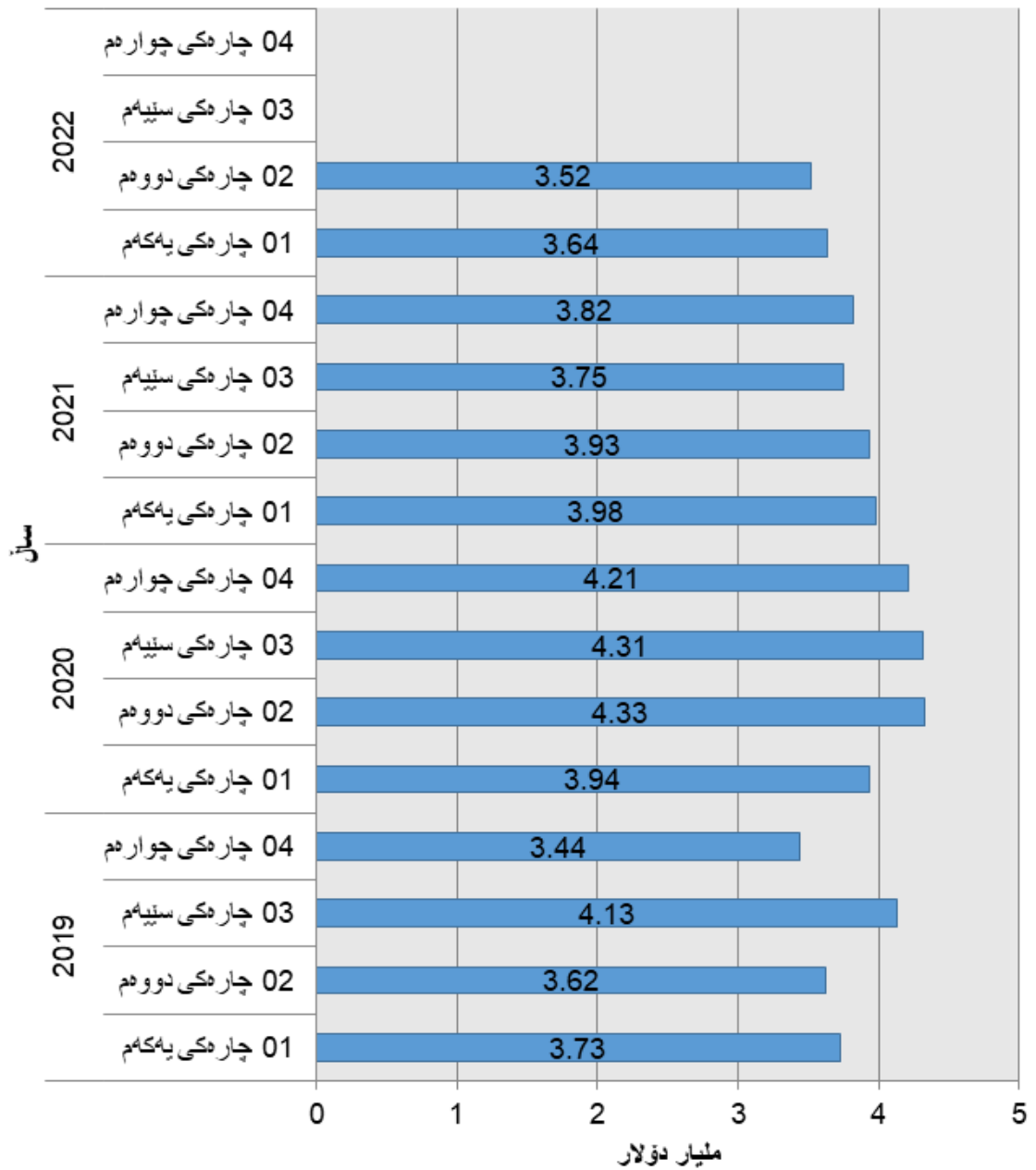
پاہندہ داراییہکانی ھەریمی کوردستان بہرامبەر کۆمپانیا نەوتییہکان

پرسنکی گرنگ و جیاوازی ھەولێر و بەغداد لە دانوستاندنەکان بۆ گەیشتنە ریککەوتن بریتیە لە قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان و پێشفرۆشی نەوت لە لایەن ھەریمی کوردستان، کە بپەکەى تاوہکو چارەکی دووہمی 2022 گەیشتبووہ 3.52 ملیار دۆلار، وەکو لە گرافیکی دووہمدا ھاتووہ.

لەکاتیگدا، بەپێی راپۆرتەکانی دیلۆیت بۆ سالی 2022، حکومەتی ھەریمی کوردستان لەنیو ئەو پارەیی بە کۆمپانیا نەوتییەکانی داوہ، لە چارەکی یەکەمدا 206.104 ملیۆن دۆلار، لە چارەکی دووہمدا 422.46 ملیۆن دۆلار، لە چارەکی سنیہمدا 194.22 ملیۆن دۆلار و 167.47 ملیۆن دۆلار بوو، واتە سەروو 990 ملیۆن دۆلاری وەک قەرزى سالانی رابردوو بە کۆمپانیا نەوتییەکان داوہتەوہ. بەلام، لە رۆژی 30-3-2023 ئازانسى رۆیتەرز بڵاویکردوہ کەوا کۆی گشتى قەرزەکان گەشتووہتە [6 ملیار دۆلار](#)، کە 1.55 ملیار دۆلارە ھى ھەردوو کۆمپانیاى بازرگانی نەوتى ئیتۆل و پیتراکە.

ئىستا، بەپێی راپۆرتەکانی دیلۆیت و بڵاوکراوہ فەرمییەکان بێت لە 2023 دا قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان کە کار لە کێلگە نەوتییەکان دەکەن، لەسەر حکومەتی ھەریمی کوردستان کەمیکردووہ، بەلام بپى ئەو پارەیی لە چارەکی سنیہمی 2022 بۆ چارەکی یەکەمی 2023 وەرگىراوہ بڵاونەکراوہتەوہ، ھەربۆیەش لە راپۆرتەکی رۆیتەرزدا ئاماژە بەنیوی دوو کۆمپانیا دەکات کە کۆمپانیا و بازرگانی کپینی نەوتن.

گرافیک 2: قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان لە ھەریمی کوردستان

سەرچاوه: راپۆرتەکانی دیلۆت، مئس

کۆتایی

لە پرسی پەيوەست بە رێککەوتنی هەولێر و بەغدا لەبارەى هەناردەکردنەوهى نەوتى هەرئىمى کوردستان و نەوتى کەرکوک لەرێگەى بۆرى هەرئىمى کوردستان و عێراق بۆ بەندەرەکانى جەيهان و بارکردنى نەوت بۆ کۆپارەکان پيشکەوتن هەبە و چاوه‌روانده‌کړيټ رێککەوتن بکړيټ.

لەپراستیدا، قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان کە لە هەرئىمى کوردستان کار دەکەن و برى ئەو نەوتەشى کە پيشفرۆشکراوه و پارەکەى وەرگىراوه کەمتره و بگره يەک لەسەر پازدەى ئەو بره نايټ، کە دەبوو حکومەتى عێراق وەک شایستەى دارايى له 2014وه بۆ هەرئىمى کوردستانى بنیژيټ، هەربۆيەش چاوه‌روانده‌کړيټ رێککەوتن لەسەر هەناردەکردنەوهى نەوت هەبیت، بەلام ئەم پرسانه دووباره بچنەوه سەر میزى گفتوگۆ و بالانسى هیژ یەکلایان بکاتەوه.

[گوتەبۇزى ۋەزىرەتى نەۋى عىراق](#) ئامازە بەۋە كىردۈۋە كەۋا ئامانجى عىراق پىرسى قەرەبۇۋى كىردىنەۋە ياخۇد ۋەرگىرنەۋە پاره نەبۇۋە لە توركىيا، ئەۋەندە پىرسى كۆنترۇل كىردى نەۋتى ھەرىمى كوردىستان بۇۋە. لە كۆتايىدا، نىۋەپۇكى دەستپىكىردىنەۋە دۇوبارە ھەناردە كىردىنەۋە نەۋت ھەرچۇنىك بىت، لىكەۋتە گەۋرە لەسەر ھەرىمى كوردىستان دەبىت، لەسەروۋى ھەموۋىانەۋە شىۋازى كار كىردى كۆمپانىكانى نەۋتى و گاز لە ھەرىمى كوردىستان.

---

[1] پىشكى ھەرىمى كوردىستان لە بودجە عىراق، ھەمىشە ئەۋ 17% ياخۇد 12.7% نەبۇۋە كە دىارىكراۋە، بەلكۇ بەھۇ پاره سەروەرى (ھاكىمىە) كەمبۇۋەتەۋە بۇ رىژە 5%، واتە لەسالانى 2004ۋە تاۋەكۇ ئەمپۇ پىشكى گىشتى ھەرىمى كوردىستان لە بودجە عىراق ۋەك نەھاتۇۋە.